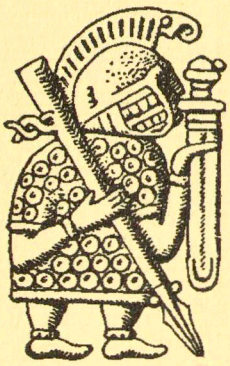

FORNVÄNNEN

JOURNAL OF SWEDISH ANTIQUARIAN RESEARCH

Goternas äldsta hem
Nerman, Birger
Fornvännen 18, 165-182
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1923_165
Ingår i: samla.raa.se

Goternas äldsta hem.

Av
BIRGER NERMAN.

Goterfolken bodde, när vid folkvandringarnas begynnelse historiens ljus börjar falla klarare över dem, i trakterna norr och nordväst om Svarta havet. Emellertid hade goterna icke ursprungligen varit bosatta i dessa trakter. De omtalas där för första gången år 214 e. Kr., då de drabba samman med romarna. Icke långt förut hade de invandrat ifrån norr. Det är bekant, att de romerska författarna Plinius d. ä. och Tacitus, vilka båda skrevo under andra hälften av första århundradet e. Kr., samt efter dem greken Ptolemaios, som skrev under första hälften av det andra århundradet, omtala, att goterna på deras tid bodde vid nedre Weichsel, och goternas egen stamsaga berättade, att folket från södra Östersjökusten vandrat till området norr och nordväst om Svarta havet.

Men ej heller vid Weichselmynningen voro goterna autoktona. Den gotiska stamsagan visste att berätta, att goterfolkets ursprungliga hem låg ännu nordligare, att goterna en gång kommit till Weichselmynningen från den stora ön Scandia.

Goternas stamsaga finnes, som bekant, bevarad hos den gotiske författaren Jordanes, i dennes vid mitten av 500-talet e. Kr. skrivna *De origine actibusque Getarum*.[1] Jordanes goter-

[1] Den gotiska stamsagan identifierade goterna med det trakiska folket geterna, som redan före år 400 f. Kr. bodde väster om Svarta havet, i nuvarande Bulgarien, senare och ännu e. Kr. f. i Dacien, där det gick under som folk.

Överstycke: två fågelformade bronsspännen från Öland samt del av ett bältebeslag av silver från Blekinge (yngre järnåldern).

historia är i huvudsak endast ett utdrag ur nu förlorade äldre källor, däribland främst en historia över goterfolket, författad av Teoderik den stores minister Cassiodorus under förra hälften av 500-talet.

Om goternas utvandring från ön Skandia, uppehållet i norra Tyskland och utvandringen till Svartahavstrakterna berättar Jordanes på två ställen i sitt arbete. (Jag citerar Th. Mommsens edition 1882 i *Monumenta Germaniæ historica, Auctores antiquissimi:* V, 1.)

Det första stället (Mommsen pag. 60 f.) lyder:

Ex hac igitur Scandza[1] insula quasi officina gentium aut certe velut vagina nationum cum rege suo nomine Berig Gothi quondam memorantur egressi: qui ut primum e navibus exientes terras attigerunt, ilico nomen loci dederunt. Nam odieque illic, ut fertur, Gothiscandza vocatur. Unde mox promoventes ad sedes Ulmerugorum, qui tunc Oceani ripas insidebant, castra metati sunt eosque commisso prœlio propriis sedibus pepulerunt, eorumque vicinos Vandalos iam tunc subiugantes suis aplicavere victoriis. Ubi vero magna populi numerositate crescente et iam pene quinto rege regnante post Berig Filimer, filio Gadarigis, consilio sedit, ut exinde cum familiis Gothorum promoveret exercitus. Qui aptissimas sedes locaquæ dum quereret congrua, pervenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Oium vocabantur..... Nec mora ilico ad gentem Spalorum adveniunt consertoque prœlio victoriam adipiscunt, exindeque iam velut victores ad extremam Scytiæ partem, que Ponto mari vicina est, properant.

Längre fram (Mommsen pag. 82 f.) återkommer Jordanes på tal om gepiderna till utvandringen från Scandia samt goternas och gepidernas äldre öden:

Meminisse[2] debes me in initio de Scandzæ insulæ gremio Gothos dixisse egressos cum Berich rege suo, tribus tantum navibus vectos ad ripam Oceani citerioris, id est Gothiscandza.

[1] *Skandza* är en skrivning för *Skandia.*

[2] Jordanes talar till den man, vilken arbetet är tillägnat.

Quarum trium una navis, ut adsolet, tardior nancta nomen genti fertur dedisse; nam lingua eorum pigra gepanta dicitur. Hinc factum est, ut paulatim et corruptæ nomen eis ex convicio nasceretur Gepidas. Nam sine dubio ex Gothorum prosapie et hi trahent originem; sed quia, ut dixi, gepanta pigrum aliquid tardumque designat, pro gratuito convicio Gepidarum nomen exortum est, quod nec ipsud credo falsissimum: sunt etenim tardioris ingenii et graviores corporum velocitate. Hi ergo Gepidæ tacti invidia, dum Spesis provincia commanerent in insulam Visclæ amnis vadibus circumactam, quam patrio sermone dicebant Gepedoios. Nunc eam, ut fertur, insulam gens Vividaria incolit ipsis ad meliores terras meantibus. Qui Vividarii ex diversis nationibus ac si in unum asylum collecti sunt et gentem fecisse noscuntur. Ergo, ut dicebamus, Gepidarum rex Fastida quietam gentem excitans patrios fines per arma dilatavit. Nam Burgundzones pene usque ad internicionem delevit aliasque nonnullas gentes perdomuit. Gothos quoque male provocans consanguinitatis fœdus prius inportuna concertatione violavit superba admodum elatione iactatus, crescenti populo dum terras cœpit addere, incolas patrios reddidit rariores. (Härefter följer en skildring av hans strider med goterkonungen Ostrogotha.)

Traditionen om goternas utvandring från ön Scandia kan ha förelegat i skriftlig form redan ett par hundra år före Cassiodorus, då goterna redan omkring år 200 e. Kr. skapade runalfabetet och senare, på 300-talet, genom Wulfila en bokskrift. Men då vi intet veta om en sådan tidig skriftlig uppteckning, måste vi här behandla uppgifterna om utvandringen från Skandia som en tradition, som blott levat i muntlig form, tills den i början av 500-talet erhöll skriftlig dräkt.

Berättelsen om goternas utvandring från Skandia bör a priori icke betraktas såsom historiskt osannolik. Ett mindre väsentligt drag, nämligen att goterna kommit på 3 skepp, är visserligen blott ett tydligt sagomoment. Likaså behöver man naturligtvis icke fästa någon vikt vid funderingarna över gepi-

dernamnets härkomst. Men det väsentliga i traditionen, att goterna en gång under en konung kommit från Skandia till Weichselmynningen, att därvid en gren av dem, gepiderna, kommit senare och givit öarna (ön) i Weichselmynningen namnet Gepedoios (= gepideröarna), att vidare goterna vid sin ankomst fördrivit de vid kusten boende ulmerugierna och före sin utvandring till Svarta havet även underkuvat vandalerna, medan gepiderna före sin utvandring från Östersjökusten besegrat burgunderna, dessa uppgifter har man på förhand intet skäl att förneka. De äro sådana enkla sakuppgifter, som mycket väl korrekt kunnat hålla sig på folkets läppar längre tid, än vad vi i detta fall behöva förutsätta. Även namnet på den konung, under vilken utvandringen från Skandia skulle ha ägt rum, Berig, behöver icke vara uppdiktat, liksom ej heller namnen på den goterkonung, Filimer, som ledde vandringen till Svarta havet, och hans fader Gadarig, eller på den gepiderkonung, Fastida, som uppges ha besegrat burgunderna.

I äldre tider fäste man obetingad tilltro till Jordanes berättelse. I en senare tid ha uppgifterna om goternas utvandring från Skandia mottagits med mera skepsis, tills man i våra dagar åter börjat tro på deras tillförlitlighet. Det är särskilt Gustav Kossinna,[1] som med styrka gjort sig till tolk för den senare uppfattningen. Han har förtjänsten av att vara den förste, som sökt låta problemet på arkeologisk väg få sin belysning.

Då vi här skola söka lösa frågan om goternas äldsta hem, synes det lämpligt att först rådfråga Jordanes egen framställning och därefter vända oss till det arkeologiska materialet. Innan vi diskutera Jordanes uppgifter, skola vi dock nämna några ord om den ledning, som möjligen kan erhållas på språklig väg.

* *
*

[1] Bland Kossinnas arbeten, som beröra frågan om goternas ursprung, kan hänvisas till: *Verzierte Eisenlanzenspitzen als Kennzeichen der Ostgermanen, i Zeitschrift für Ethnologie* 1905 sid. 391 ff.; *Die deutsche Vorgeschichte (= Mannusbibliothek* Nr 9), 2 Aufl., Würzburg 1914, sid. 145 ff.; *Das Weichselland ein uralter Heimatboden der Germanen.* Danzig 1919, sid. 19 f.

Betraktar man ur språklig synpunkt frågan om goternas ursprung, stannar man närmast inför goternas eget namn. Detta lydde i gotiskt språk *gutans*. Det är samma namn som det nysvenska *gutar*, fornsvenskt *gutar* (stundom *gotar*). Emellertid är goternamnet även identiskt med nysvenskt *götar*, fornsvenskt *gōtar;* jag kan dock ej här taga upp till behandling den ganska invecklade frågan om, hur de båda formerna förhålla sig till varandra.[1] Goternas eget namn tyder då på, att de kommit antingen ifrån Gotland eller ifrån Götaland. Härvid är att märka, att Götaland äldst blott omfattade Öster- och Västergötland. Till Västergötland räknades dock under folkvandringstiden även Dalsland och åtminstone södra Bohuslän samt möjligen även norra Bohuslän och norra Halland, och vi få hålla möjligheten öppen, att så varit fallet redan vid goternas utvandring. Kanske kan även Östergötland vid samma tid ha omfattat någon del av norra och östra Småland.

Vad den språkliga sidan av frågan om goternas äldsta hem f. ö. beträffar, har man ännu icke kunnat uppvisa, att gotiskan har så nära frändskap med något särskilt nordiskt fornmål, att därav skulle framgå, ifrån vilket område av Norden goterna kommit. De överensstämmelser, Sophus Bugge[2] uppvisat eller trott sig kunna uppvisa mellan gotiskan och gutniskan, anser han icke själv vara tillfyllestgörande för att bevisa goternas ursprung ifrån Gotland.

Vi övergå härefter till Jordanes egen framställning.

Jordanes har — vilket man icke synes ha tillräckligt beaktat — en viktig uppgift om tiden för goternas utvandring från Skandia. Han berättar, att Berig var ungefär den femte företrädaren till den konung Filimer, under vilken utvandringen till trakterna av Svarta havet ägt rum. Jordanes vet alltså icke fullt exakt, vilken i ordningen av Filimers företrädare Berig

[1] Jag hänvisar särskilt till Brates utredning i *Zeitschr. f. deutsche Wortforschung* XII sid. 112 f.

[2] Bugge, S., *Norges Indskrifter med de ældre Runer* I, Christiania 1891—1903, sid. 154 ff.

varit, men så mycket är klart, att han anser den senare icke ha levat mycket långt före den förre; vi kunna ej gärna föreställa oss, att han trott Berig leva mera än 150—175 år tidigare än Filimer. Vid Svarta havet äro nu, som vi sett, goterna bosatta senast 214, men de ha ankommit dit redan under andra hälften av 100-talet, då inflytande ifrån goterna i dessa trakter på Nordeuropa kan iakttagas redan i slutet av 100-talet.[1] Att de å andra sidan skulle ha utvandrat till Svarta havet tidigare än omkring år 150 e. Kr. finnes mig veterligt intet, som antyder. Jordanes berättelse förutsätter alltså, att goterna i stort omkring Kr. f. ankommit till Weichselmynningen. Kossinna opererar också, ehuru han icke gått in på frågan om traditionens vittnesbörd, med denna förutsättning. — Visserligen har, som nämnt, den av Jordanes representerade traditionen sammanblandat goterna med det trakiska folket geterna vid Svarta havet och därigenom fört goternas vandring till Svartahavstrakterna tillbaka till vida äldre tider, ända till trojanska krigets dagar, men denna uppenbara och lösa hopkoppling betyder intet, då det väsentliga är, huru långt före den under andra hälften av 100-talet e. Kr. fallande vandringen till sydost utvandringen ifrån Scandia tänkes ha ägt rum.

Att goterna omkr. Kr. f. bodde i norra Tyskland synes framgå av uppgiften i Strabons geografi 7: 3, att goterna tillhörde det förbund av germanska stater, som stod under markomannerhövdingen Marbods överhöghet, liksom av uppgiften hos Tacitus, *Annales* 2: 62, att markomannerädlingen Catualda, innan han år 19 e. Kr. störtade Marbod i Böhmen, levde som landsflyktig hos goterna; man synes icke gärna kunna förutsätta sådana förbindelser mellan markomanner och goter, om de senare bott så långt ifrån de förra som på den skandinaviska halvön.

Med den på Jordanes egna uppgifter grundade tidsbestäm-

[1] Under sista fjärdedelen av 100-talet har största delen av de i Norden funna romerska silvermynten, denarerna, förts upp till Skandinavien via goterna i södra Ryssland.

ningen av goternas utvandring från Skandia överensstämmer icke det i den vetenskapliga litteraturen stundom synliga antagandet, att goterna redan flera hundra år f. Kr. f. skulle ha utvandrat ifrån Skandinavien. Denna mening vilar på en av Plinius, *Naturalis historia* 37:35, meddelad uppgift från den omkring år 300 f. Kr. levande Pytheas från Massilia. Denne omtalar, att ett germanskt folk *gutones* bor en dagsresa ifrån en ö, där bärnsten uppkastas av havet. Då som bekant bärnsten förekommer på Samland i Ostpreussen, har man menat, att goterna redan på Pytheas tid varit bosatta i nö. Tyskland. Emellertid är det av Pytheas uppgifter tydligt, att han med sin bärnstensö betecknar det andra rika bärnstensområdet i norra Europa, Jyllands västkust, och att gutones varit bosatta vid Nordsjökusten i närheten av Jylland (intill bärnstensön bo teutoner, och vidare uppges, att gutones bo vid ett æstuarium). Det bör också nämnas, att utom formen *gutonibus* förekommer hos Plinins även formen *guionibus,* vilken senare form, även om den ej är ursprunglig, synes vara att föredraga framför den förra.[1]

Med ön Scandia betecknar Jordanes den skandinaviska halvön. Men man får knappast förutsätta, att Jordanes tradition haft så klara begrepp om förhållandena i Norden, att den känt Gotland som en särskild ö, skild från den större "ön" Scandia. Enligt min mening måste också ett av de folk, som Jordanes omtalar som boende på Skandia, *vagoth*, vara gotländingarna. Namnet Skandia på goternas hem omöjliggör därför icke, att detta kunnat vara Gotland.

Däremot förekommer en annan uppgift hos Jordanes, som talar häremot. Goterna sägas ha utvandrat under en konung. Nu ha veterligen konungar aldrig existerat på Gotland. De gamla nordiska sagorna, som äro så rika på uppgifter om konungar i många delar av Sverige, tiga, så vitt jag vet, fullständigt om gotländska konungar. Det är mycket betecknande

[1] Sedan denna uppsats skrivits, har J. V. Svensson i *Namn och bygd* 1922 sid. 71 ff. publicerat en studie *Pytheas' bärnstensö*, vari dessa problem utförligare behandlas.

i detta avseende, att Gutasagan icke gör Tjelvar till grundläggare av en kunglig dynasti och att den i samma saga nämnde Awair strabain, som gör fred med sveakonungen, blott skildras som en gutnisk man. Det bör också observeras, att de i andra områden av Norden, t. ex. Östergötland och Västergötland, så vanliga ortnamnen på *Kung(s)-, Konung(s)-* alldeles saknas på Gotland. Två ortnamn med tillägget *Kungsgård* eller *Kungsladugård* finnas på ön, *Roma Kungsgård* och *Visborgs Kungsladugård,* men båda dessa namn, av vilka intet är äldre än medeltidens slut, vittna endast om, att gårdarna varit gods under Sveriges eller Danmarks konung.

En sammanställning av språkliga synpunkter och Jordanes egna uppgifter för således till det resultatet, att goterna utvandrat icke från Gotland, utan ifrån det gamla Götaland, Öster- och Västergötland, och att denna utvandring ägt rum vid tiden omkring Kr. f.

Hur ställer sig då det arkeologiska materialet till denna mening?

Kossinna har sökt prestera arkeologiska bevis för, att utvandringen ägt rum ungefär vid tiden omkring eller något före Kr. f. Han påpekar, att medan tidigare under lång tid brandbegravning varit nästan allenarådande bland germanerna, dyka omkring Kr. f. skelettgravar upp inom vissa delar av det germanska området. Men ingenstädes vinner jordandet, vilken sed torde ha övertagits av germanerna från kelterna, sådant insteg som i Skandinavien. Då nu i norra Tyskland omkring Kr. f. skelettgravar uppträda rikligast vid Weichselmynningen, knytes kulturen där starkt samman med den skandinaviska. Men det är vid Weichselmynningen, som under första århundradet e. Kr. goterna sitta. Kossinna finner alltså goterkulturen vid Weichsel omkring Kr. f. ha nära samband med Skandinavien. I tidigare arbeten förutsätter han, att goterna kommit från Skandinavien till Weichselmynningen strax före eller omkr. Kr. f. och då medfört seden att begrava de döda obrända. I sina senaste arbe-

ten sätter han goternas ankomst delvis tidigare. I *Die deutsche Vorgeschichte,* 2 Aufl., 1914, anser han, att goterna ankommit under årtiondena f. Kr. f. och att omkr. Kr. f. nya skaror anlänt, varvid han även hänvisar till Jordanes berättelse, att gepiderna kommo senare. I *Das Weichselland* sätter han goternas ankomst "seit etwa Mitte des letzten Jahrhunderts vor Christi". Liksom fränderna i Sverige införa, enligt Kossinnas nya uppfattning, goterna vid Weichselmynningen omkr. Kr. f. jordande, vilket visar, att vid denna tid livliga förbindelser existerade mellan moderlandet och dotterkolonien. Kossinna menar, att huvudmassan av goterna kommit ifrån Gotland, men att en del av dem skulle härstamma ifrån andra områden av södra Sverige. I *Das Weichselland* preciserar han sin ståndpunkt i denna fråga på följande sätt: "Der führende Stamm der Goten kam wahrscheinlich von der Insel Gotland, doch werden wohl auch festländische Schwedenstämme, insonderheit die Ost- und Westgauten im heutigen Götalande, sich ihnen angeschlossen haben."

E. Blume har i sin avhandling *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit* I, II (*Mannusbibl.* Nr 8, 14, 1912, 1915) närmare utvecklat Kossinnas åsikt. Blume lägger här fram hela det rika materialet från romersk järnålder och vill därigenom i detalj klarlägga de olika stammarnas geografiska omfattning och förhållande till varandra under ifrågavarande tider. Blume konstaterar nu, att vid tiden omkring Kr. f. en betydande förändring inträder med avseende på gravfälten vid Weichselmynningen. En del av de gamla brandgravfälten upphör, på andra åter fortsätta brandgravarna, men på de flesta av de sistnämnda gravfälten uppträda nu även skelettgravar, slutligen anläggas nu nya gravfält, på vilka både skelett- och brandgravar förekomma.[1] Blume tyder dessa förhållanden så, att vid tiden omkring Kr. f. goterna, hos vilka jordande existerar, anlänt till Weichselmynningen från Gotland. En del av den gamla befolkningen, vilken utgjordes av Jordanes ulmerugii, fördrevs, och dess bo-

[1] Se Almgrens karta i *Mannus* VIII sid. 291 (till hans recension av Blumes arbete).

platser besattes icke av goterna. På andra håll underkuvade goterna den förutvarande befolkningen och intogo i allmänhet dess boplatser. Slutligen anlade de även nya boplatser. De rugier, som bo vid sydligaste delen av Danziger Bucht, underkasta sig i allmänhet goterna, medan rugierna i kustområdet vid Putziger Wiek och i östra Hinterpommern bryta upp.

Blume söker vidare visa, att det arkeologiska materialet bestyrker Jordanes uppgifter om goternas öden i norra Tyskland. Han vill finna arkeologiska belägg för, att goterna underkuvat en del av vandalerna, vill vidare genom fynden visa, att goterkulturen uppdelar sig i två grenar, i det en del av goterna — det är de, som i senare tid behålla goternamnet — gå över till Ostpreussen, medan andra — det är de, som kallas gepider — sitta kvar vid Weichselmynningen, att en stor del av befolkningen i Ostpreussen vandrar ned till Svarta havet under tiden 150—200 e. Kr., att däremot Weichselgoterna stanna kvar vid Weichselmynningen, varifrån de utvidga sitt område, bl. a. på bekostnad av de söder ut boende burgunderna, samt, att gepiderna i början av 300-talet nästan mangrant vandra ut.

Av de här refererade resultat om goternas öden, som Blume menar sig kunna läsa ut ur det arkeologiska materialet, sett i de litterära källornas ljus, behöva vi endast syssla med dem, som röra frågan om goternas skandinaviska ursprung.

Det är otvivelaktigt, att betydande rubbningar ägt rum på gravfälten vid Weichselmynningen omkr. Kr. f. Mycket tilltalande är då att med Kossinna och Blume antaga, att vid denna tid ett nytt folk invandrat, och därvid har man närmast att räkna med goterna, som man vet bott där något senare. Vi ha ju också sett, att Jordanes tradition förutsätter, att goterna kommit till Weichselmynningen vid denna tid. På frågan, hur det nämnda arkeologiska fenomenet närmare skall tydas, behöva vi ej här ingå. Då gravskicket vid Weichselmynningen under första århundradet e. Kr. särskilt anknyter till Skandinavien, är Kossinnas slutsats, att goterna kommit därifrån, ju mycket tilltalande, detta helst som den står i överensstämmelse med Jordanes tradition.

Kossinna och Blume söka goternas hem i främsta rummet på Gotland. Något arkeologiskt bevis härför ha de dock icke kunnat prestera. Skelettgravarna vid Weichselmynningen knyta, som Almgren framhållit i sin anmälan av Blumes arbete (*Mannus* V sid. 150 f., VIII sid. 290 ff.), icke goterna närmare till Gotland än till vissa andra delar av Skandinavien, ty skelettgravar nppträda samtidigt som på Gotland även annorstädes, t. ex. i Östergötland och på Öland.

Almgren betonar med styrka, att man omöjligt kan tänka på en större utvandring från Gotland vid tiden omkring eller något före Kr. f. En större utvandring skulle visa sig i ett avtagande av fyndantalet, men det gotländska materialet från det första århundradet e. Kr. visar i stället en stark ökning, så att denna tid ifråga om antalet kända gravar är en av de allra rikaste under äldre järnåldern. En annan sak är, att enstaka gotländingar vid denna tid kunna ha utvandrat till Weichselmynningen. Att så varit fallet, finner Almgren framgå av en kvinnograv vid Neustädterfeld vid Elbing, i vilken vid skelettets huvud hittades en uppsättning av sådana för Gotland karaktäristiska paljetter till huvudbonad som Almgren, *Ältere Eisenzeit Gotlands* fig. 145—147.

Till Almgrens skäl mot, att goternas huvudmassa utvandrat från Gotland omkring Kr. f., kan ytterligare läggas, att gravarna på Gotland under århundradet både före och efter Kr. f. tydligt skilja sig från gravarna vid Weichselmynningen. De förra äro, visserligen små, högar eller rösen, under det de samtida gravarna vid nedre Weichsel befinna sig under flat mark — någon gång kan en i jordytan något uppskjutande sten markera graven. Vidare ha de gotländska brandgravarna ett utbrett brandlager, medan brandgravarna vid nedre Weichsel antingen ha rentvättade brända ben utan bålmörja samlade i en urna eller annat benhölje (urnegravar) eller vanligare brända ben och bålmörja samlade i en grop (brandgrop) eller rentvättade brända ben samlade i en urna eller annat benhölje och bålmörja utanför

eller brända ben och bålmörja i urnan och vanligen även utanför (urnebrandgropar).

Almgren framhåller, att om goterna utvandrat från Gotland, måste detta ha skett tidigare, och han hänvisar till, att i det gotländska fyndmaterialet per. II av järnåldern, tiden 300—150 f. Kr., endast är representerad av 3 föremål. Vid början av denna period skulle man alltså från det gotländska materialets sida kunna antaga en utvandring. Som vi emellertid sett, förutsätter den gotiska traditionen, att utvandringen från Skandia ägt rum vid tiderna omkr. Kr. f., och arkeologiska förhållanden vittnade ju i samma riktning. Det bör också framhållas, att den arkeologiska situationen vid Weichselmynningen talar emot, att någon större invandring från Gotland ägt rum omkring år 300 f. Kr. Ända från bronsålderns slut till fram i andra århundradet f. Kr. lever här en speciell kultur med ett utpräglat gravskick, stora stenkistor med många urnor, och denna kultur har intet särskilt med Gotland att göra.

Men, fortsätter Almgren, om goterna utvandrat till Weichselmynningen först omkr. K. f., då måste huvudmassan av dem ha kommit, icke från Gotland, utan från Götalands fastland.

Almgren har stannat vid detta uttalande. Men frågan är, om vi icke arkeologiskt kunna komma problemet om goternas ursprung närmare.

Jag har ovan framhållit, att om goterna kommit ifrån det nuvarande Götalands fastland, detta innebär, att huvudmassan av dem utvandrat från Östergötland och Västergötland. Det gäller då att se till, hur det arkeologiska materialet ställer sig till en sådan möjlighet.

Det har allt mera börjat visa sig, att Östergötland under det sista århundradet f. Kr. hyst en icke fåtalig befolkning. En hel rad gravfält har, huvudsakligen under de senaste 20 åren, kommit i dagen, och de flesta av dem ha blivit föremål för systematisk undersökning.[1] Det förnämsta är det stora grav-

[1] Se *Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening* 1903 ff; Montelius, *Östergötland under hednatiden*, i *Svenska Forn-*

fältet vid Alvastra. Andra äro kända från t. ex.: Strå i Strå sn, Aska hd; Kungshögabacken nära Mjölby, Vifolka hd; Lindsborg under Sundby i Veta sn, Vifolka hd; Nederlösa i Normlösa sn, Vifolka hd; Spärringe i Västerlösa sn, Vifolka hd; Lilla Berga i Klockrike sn, Bobergs hd; Södra Lund i Flistads sn, Bobergs hd; Sjögestad i Sjögestads sn, Valkebo hd; Nybble i Vikingstads sn, Valkebo hd; Högabacken vid Rimforsa i Tjärstads sn, Kinda hd; Halleby i Skärkinds sn och hd; Bolltorp i Skönberga sn, Hammarkinds hd; Skälv i Östra Husby sn, Östkinds hd samt Odensten vid Jämjö i sistnämnda sn och hd. Ännu ha de systematiska undersökningarna, frånsett på Alvastragravfältet, icke hunnit bli mycket omfattande, och då därtill kommer, att de flesta gravarna icke innehålla föremål, som kunna närmare dateras, är fornsaksmaterialet från det sista århundradet f. Kr. ännu icke särdeles stort.

De östgötska gravarna från nämnda århundrade anträffas vanligen i grusåsar och äro i regel belägna helt under flat mark. Gravformerna äro brandgropar, urnebrandgropar och mera sällan urnegravar. Vid Halleby förekomma över gravarna rösen, runda stenplaner eller enstaka stenar, vilka stenmonument nu vanligen endast äro obetydligt synliga i jordytan, men framträtt tydligare i den ursprungliga marken. Ett par stenplaner kännes även från Skälv och en från Ljunga i Skönberga sn, Hammarkinds hd, enstaka stenar utom ifrån Halleby även från ett par andra gravfält. Vid Skälv synas även förekomma små låga högar med brandskikt.

Brandgravarna av dessa typer fortsätta i Östergötland även åtskillig tid efter Kr. f., hur länge vågar jag icke avgöra. Emellertid uppträda, som nämnt, omkr. Kr. f. skelettgravar. Dessa äro även belägna under flat mark.[1] Stundom är skelettet om-

---

minnesföreningens Tidskrift XII sid. 268 ff; Arne, T. J., *Den senare förromerska järnåldern i Sverige*, i *Fornvännen* 1919 sid. 190 f., 206 ff.; vidare i dessa arbeten citerad litteratur.

[1] Möjligen uppträda ibland även låga högar över skeletten, liksom kanske även över brandgravar.

givet av en mer eller mindre fullständig stensättning; även förekommer läggning av stenar över skelettet.

Vi se således, att de östgötska gravarna under århundradet före och efter Kr. överensstämma med de samtida vid Weichselmynningen: där voro ju även gravarna belägna under flat mark, och brandgravarna utgjordes av brandgropar, urnebrandgropar och urnegravar; även där uppträdde skelettgravar omkr. Kr. f. Det möter således ur gravskickets synpunkt icke något hinder att antaga en utvandring ifrån Östergötland till Weichselmynningen omkring Kr. f.

Då antalet av de östgötska gravar, som kunna dateras antingen till det sista århundradet f. Kr. eller till det första århundradet e. Kr. ännu är jämförelsevis litet, är det svårt att med bestämdhet kunna konstatera, huruvida någon nedgång i befolkningsmängden inträffat omkring Kr. f. Emellertid visar det nu kända fyndmaterialet en tydlig minskning omkr. Kr. f. På de flesta gravfälten faller större delen av de undersökta gravarna f. Kr. f. Så må t. ex. nämnas, att av de omkr. 40 gravar, som kännas från gravfältet vid Sjögestad och av vilka de flesta undersökts av konservator Erik Sörling, torde med större säkerhet omkring 10 kunna dateras till per. III och blott 1 till per. IV. Av de omkring 30 gravar, som prof. Oscar Almgren utgrävt på gravfältet vid Halleby, kunna 3 med säkerhet och åtskilliga med stor sannolikhet bestämmas till per. III, inga till per. IV. Av 8 gravar från det av dr Bror Schnittger och kapten Wilhelm de Geer undersökta gravfältet vid Nybble hänföra sig de 3 närmare daterbara till per. III. Det bör också nämnas, att från de flesta av de uppräknade gravfälten kännas blott eller nästan blott brandgravar, något som antyder, att de till huvudsaklig del falla f. Kr. f. På det stora Alvastragravfältet överväga dock skelettgravarna. Här ha undersökts inalles 285 gravar, varav 109 brand- och 176 skelettgravar. De brandgravar, som kunna närmare dateras, ha visat sig tillhöra första århundradet f. Kr., förnämligast dess senare hälft, medan skelettgravarna sträcka sig från Kr. f. in på 200-talet e. Kr. Men på

Alvastragravfältet är just första århundradet e. Kr. påfallande svagt representerat. Medan ganska många gravar kunna dateras till det sista århundradet f. Kr. och samma är förhållandet med det andra århundradet e. Kr., torde knappast mera än en enda grav (nr 161) med säkerhet kunna dateras till det första århundradet e. Kr. Överhuvud äro ganska få säkert bestämbara gravar från sistnämnda århundrade kända ifrån Östergötland, betydligt färre än från det föregående och efterföljande seklet.

De arkeologiska förhållandena tala således tydligt för, att goterna härstamma ifrån Östergötland.

Vända vi oss till Västergötland, ha även där, huvudsakligen under de senaste 20 åren, åtskilliga gravfält från sista århundradet f. Kr. kommit i dagen.[1] Antalet är dock knappast så stort som i Östergötland, och sakkunniga undersökningar ha bedrivits i mindre utsträckning än i detta landskap. Bland gravfälten må nämnas: Järnsyssla i Skara landsförsamling, Skånings hd; Badenetorp och Vållängen i Kvänums sn, Skånings hd; Saleby Rasagården i Saleby sn, Skånings hd; Leksberget, Stubbagården och Bäcken i N. Vånga sn, Skånings hd; Kleva-Gumsegården i Kleva sn, Kinne hd; Helliden, Lundsbrunn i Ledsjö sn, Kinne hd; Arta Skattegården i Fristads sn, Vedens hd; Dyrehögen vid Järpås kyrka, Kållands hd.

Gravskicktet är detsamma som under per. III i Östergötland: brandgropar, urnebrandgropar och urnegravar under flat mark. Stundom kan en sten sticka upp i den ursprungliga jordytan. På ett ställe, Gestilren i Acklinga sn, Vartofta hd, har man konstaterat stenplaner, som möjligen härröra från denna tid.

Hur långt e. Kr. f. de nämnda gravtyperna sträcka sig i Västergötland är svårt att avgöra. Det är emellertid anmärkningsvärt, att alla närmare daterbara brandgropar, urnebrandgropar och urnegravar tillhöra per. III. De gravfält, som äga gravar från sista århundradet f. Kr., ha, så vitt jag vet, inga säkra gravar från första århundradet e. Kr.; troligt är väl dock, att på dessa gravfält några av de icke närmare daterbara gra-

[1] Se Arne, a. a. sid. 191, 202 ff. och där citerad litteratur.

varna falla e. Kr. f. Överhuvud känner jag intet säkert västgötskt fynd från första århundradet e. Kr. Man vet därför ej heller, om skelettgravar uppträda i Västergötland omkring Kr. f. Däremot känner man västgötska skelettgravar från andra århundradet e. Kr.

Även från Västergötland möter således ur arkeologisk synpunkt icke något hinder att antaga en utvandring till Weichselmynningen omkr. Kr. f.

Även från Bohuslän, Dalsland och Värmland känner man några gravfält från per. III av samma slag som de västgötska, med gravarna belägna helt under flat mark eller markerade av en sten i jordytan. Från ett värmländskt, Granhagen i Grums sn och hd, är att nämna ett röse över en urnebrandgrop, och stenplaner, som dock ej gett fynd, förekomma där.

Från Närke föreligga några gravfält med brandgravar av här ifrågavarande slag; de kända gravarna äro markerade ovan jord genom en sten, en sättning eller en låg hög (dock osäkert om gravarna med stensättning eller hög höra till per. III, ej till per. IV). Från Uppland känner man några gravfält som de ordinära öst- och västgötska.

Från övriga landskap i Svealand och Norrland saknas uppgifter om gravfynd från per. III.

Egendomligt är, att sydligaste Sveriges fastland nästan alldeles saknar kända gravar från per. III. Från Småland kännes intet fynd, från vartdera av landskapen Halland och Blekinge uppges ett röse ha gett föremål från per. III, och från några håll i Skåne synas brandgropar förekomma.

En rikedom på gravfynd föreligger däremot från Öland under per. III. Här har liksom på Gotland ett speciellt gravskick utbildats. Gravarna under denna period markeras ovan jord av runda eller fyrkantiga rösen. Rösena täcka här vanligen ett större brandskikt, men de brända benen ligga dock i allmänhet ej strödda i kolbädden, utan, tillsammans med fornsaker, då sådana förekomma, samlade för sig i ett kärl av brons eller lera — kärlet behöver ej befinna sig i själva brandskiktet — eller i en

hög utan något kärl. Brandgravarna av denna art fortsätta även under per. IV, hur länge kan jag icke säga. Under Tène-tid synas även fall av urnegravar under flat mark förekomma. Omkring Kr. f. uppträda även skelettgravar, i rösen av nyssnämnd art eller under flat mark; skelettet kan ligga i en hällkista, inom några lösa hällar eller utan skydd.

Vi se således, att Öland liksom Gotland ifråga om gravskicket helt avviker från området vid Weichselmynningen vid tiderna omkr. Kr. f. Från Öland kan således lika litet som från Gotland huvudmassan av goterna ha kommit.

Ett studium av fornsakstyperna synes icke lämna någon hjälp vid lösningen av problemet om goternas äldsta hem. Detta beror dels därpå, att materialet ifrån götarnas område ännu är jämförelsevis fattigt, dels och främst på, att de typer vid nedre Weichsel under tiden omkring och e. Kr. f., som äro de mest känsliga, äro sådana allmänna typer, som äro spridda över stora områden av norra och mellersta Europa.

*

Som resultat av den föregående undersökningen torde ha framgått, att Gotland icke kan tänkas som goternas ursprungsland, utan att huvudmassan av goterna kommit ifrån götarnas område, Östergötland och Västergötland. Jag kan icke se, att problemet, om man sammanställer Jordanes och arkeologiens vittnesbörd och språkliga synpunkter, kan få någon annan lösning.

Ett rikare material från Öster- och Västergötland skulle säkerligen till frågan om goternas ursprung lämna bidrag av stor betydelse. Det bör därför bli en viktig uppgift att få till stånd nya, omfattande systematiska undersökningar på dessa landskaps gravfält från århundradena omkring Kr. f. Man må hoppas, att sådana undersökningar, vilka äro mycket lätta att utföra och föga kostsamma, snart i vid utsträckning må kunna upptagas; säkerligen bör man härvidlag kunna räkna på offervillighet från intresserade öst- och västgötar.

* *
*

Det var icke minst med stöd av Jordanes uppgift att goterna utvandrat ifrån Skandia och hans sammanställning av goter och geter, som stormaktstidens forskare byggde upp den stolta svenska fornhistoria, som skulle göra Sveriges forntid förnämligare än något annat lands i världen. Stormaktstidens djärva forntidsbyggnader ha väl i stor utsträckning visat sig vara fantasier. Goterna äro icke samma folk som geterna, och goternas historia kan icke ledas tillbaka till trojanska krigets dagar. Men i den punkten att goterna härstamma ifrån Sverige ha vi ingen anledning att övergiva stormaktstidens orubbliga tro. Det är med en viss tillfredsställelse, man instämmer i en åsikt, uttalad av en forskarskola, vars förtjänster man i våra dagar har så svårt att erkänna, men vars fel och överdrifter man vanligen okritiskt överdriver.